

GANZEN IN DRENTHE IN DE WINTER VAN 1982/83 EN VAN 1983/84

Arend J. van Dijk

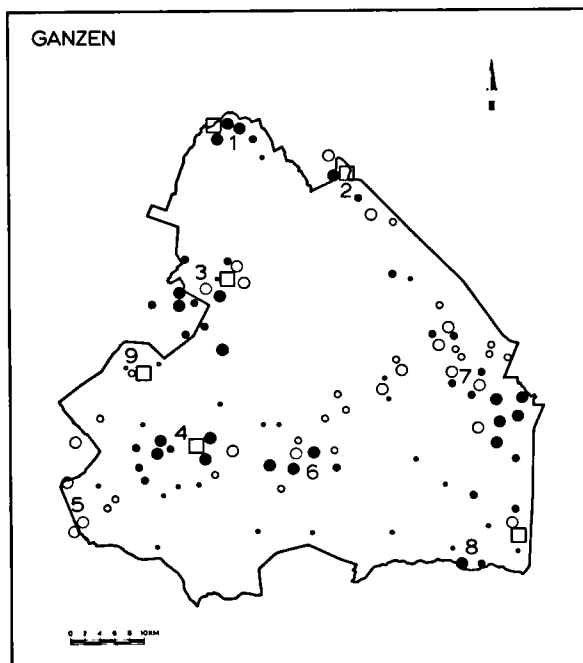
Vanaf de jaren zestig wordt in Drenthe meegewerkt aan (internationale) ganzentellingen, waarbij meestal alleen het Leekstermeergebied, de omgeving van het Zuidlaardermeer en de Dwingelose Heide werden geteld. Halverwege de jaren zeventig is gestart met tellingen die zoveel mogelijk de gehele provincie beslaan. Sedert 1975 beschikken we over een redelijk volledig beeld van de ganzenverspreiding en hun aantallen en verslaglegging hiervan heeft plaatsgevonden in 'Vogels van Drenthe'. Na het verschijnen van dit boek zijn telresultaten neergelegd in ganzentelverslagen van 1980/81 en 1981/82. Met dit verslag wordt de reeks compleet tot en met 1983/84.

Gegevens voor dit verslag zijn aangedragen door vogelaars die in hun omgeving op ganzen hebben gelet, waarbij speciale aandacht is besteed aan pleisteraars en slaappleatsen. Systematische tellingen (één telling per 7 à 10 dagen) zijn uitgevoerd op de pleister- en slaappleatsen van het Leekstermeergebied, Fochteloërveen-Esmeer, Dwingelose Heide, Wapser- en Doldersummerveld en in de omgeving van Exloo. Waarnemingen zijn vaak verzameld in het kader van het atlasproject voor winter- en trekvogels en de januari-tellingen van de WAD (elders in dit nummer). Aantekeningen uit dagboeken, notitieboekjes en archieven zijn ontvangen van: T. Bakker, J. van Berkel, L. Bot, M. Buruma, J.G. Colpa, J. Dekkema, A.J. van Dijk, A. Dijkstra, D. Haanstra, C. ten Haken, J.H. Hilbrands, B. Hoen-tjen, IVN Roden, J. Kleine, S. Miedema, J. Niezen, H.R. Nijmeijer, J. Oosterloo, B.L.J. van Os, J. Santing, H. Schipper, K. Schipper, H. van Schuppen, E. Soldaat, F.A. van Vemden, P. Venema, A. Vorenkamp, Vogelwerkgroep 'De Koperwiek', Vogelwacht ZO-Drenthe, ACJN-NJN Peirolee en de WAD.

In dit verslag wordt het voorkomen van acht ganzensoorten besproken aan de hand van gegevens over pleisteraars, slaappleatsen en trekkende ganzen. Tevens wordt in het kort ingegaan op de weersgesteldheid en wordt het voorkomen in beide winters vergeleken met hetgeen in 'Vogels van Drenthe' is beschreven.

Pleisterplaatsen en trek

In 1982/83 zijn in zeven en in 1983/84 in negen min of meer omliggende gebieden regelmatig pleisterende ganzen gezien. Meestal gaat het om Rietganzen (figuur 1), maar ook andere soorten

2 pleisterplaatsen (zie tabel 1)

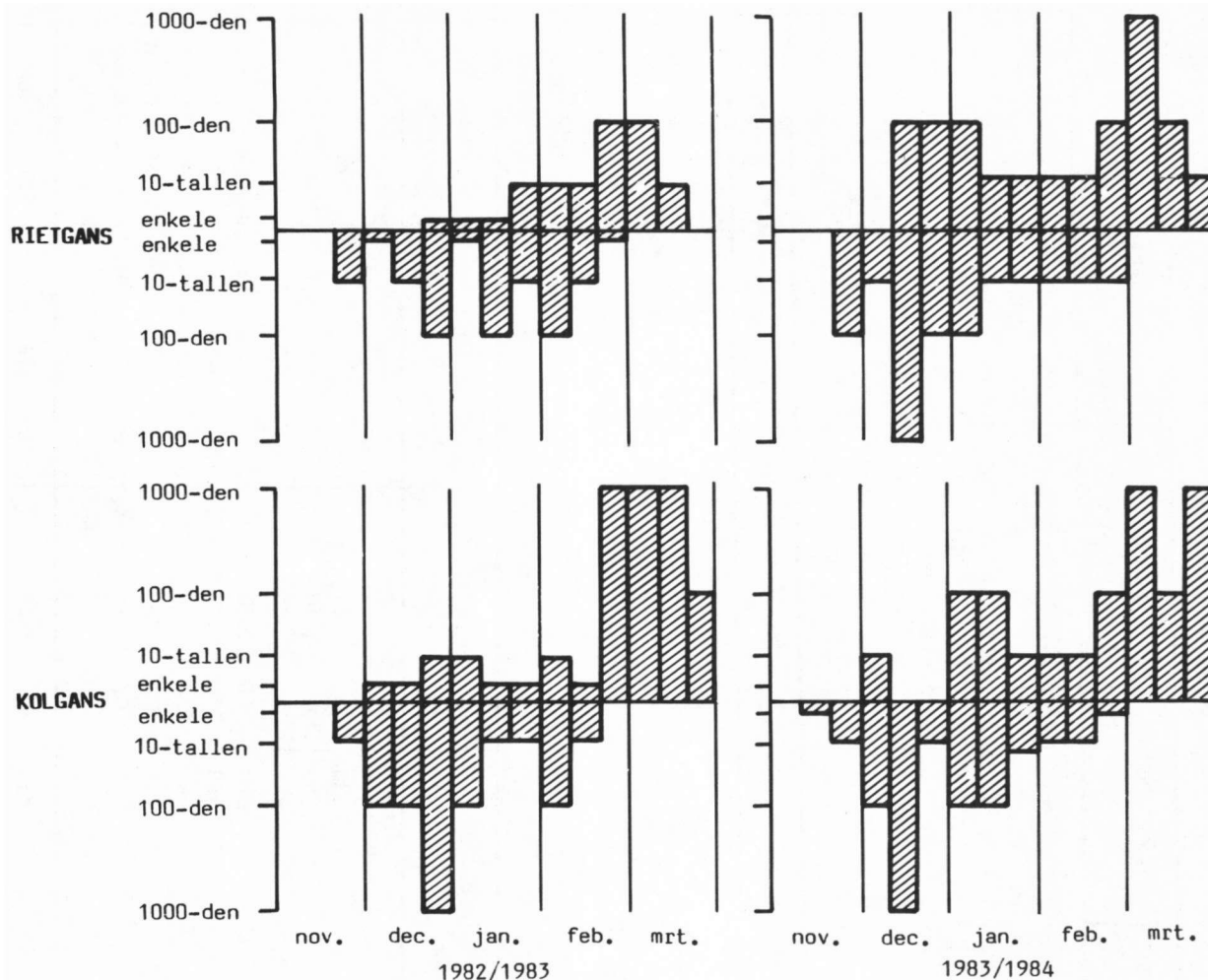
- < 25 ex. één- of meermalen waargenomen
- 25-100 ex. één- of meermalen waargenomen
- 100-500 ex. één- of meermalen waargenomen

□ slaappleats

- waargenomen in 1982/83 meestal ook in 1983/84
- waargenomen in 1983/84 (niet in 1982/83)

Figuur 1. Verspreiding en getalsterkte van de Rietganzen in Drenthe in 1982/83 en 1983/84.

worden gewoonlijk in dezelfde gebieden waargenomen. In 1983/84 werden in het algemeen op meer plaatsen vaak grotere aantallen geteld dan in 1982/83. De, uit waarnemingen gereconstrueerde, trek van Riet- en Kolganzen is opgenomen in figuur 2. Van elke soort wordt het voorkomen in beide winters geschetst. De weersgesteldheid in beide winters kan gekarakteriseerd worden als zacht en wisselvallig. Vorstperioden, die een vrij grote invloed hebben op ganzen, zijn geregistreerd in de laatste dagen van december 1982, van 4 tot 18 februari 1983, 10 tot 20 december 1983, 26 januari tot 3 februari 1984 en van 16 tot 21 februari 1984. Het ging vrijwel steeds om lichte vorst.

Figuur 2. Globale aanduiding van het trekverloop van de Rietgans en Kolgans in Drenthe in de periode november-maart 1982/83 en 1983/84. Boven de middellijn is steeds noordelijk, noordoostelijk en oostelijk gerichte trek aangegeven en de lijn zuidelijk, zuidwestelijk en westelijk gerichte trek.

Rietgans

In 1982/83 werden de eerste Rietganzen gemeld op 29 november en de laatste op 13 maart. Veel trekkers werden geteld op 23 en 29 december (vorstinval). In het algemeen nam het aantal pleisteraars in de loop van december en januari toe. Samenvallend met de vorstinval vond begin februari een afname plaats, maar snel daarna weer een toename, want half februari werd het seizoenmaximum bereikt. In januari en februari werden geregeld rondzwervende groepjes waargenomen. Bekijken we het aantalverloop per gebied (tabel 1 en figuur 3), dan zien we verschillen in toe- en afname in februari. In het Leekstermeergebied en op de Dwingelose Heide nam het aantal in februari sterk toe, terwijl in dezelfde periode op het Fochteloërveen-Esmeer en in

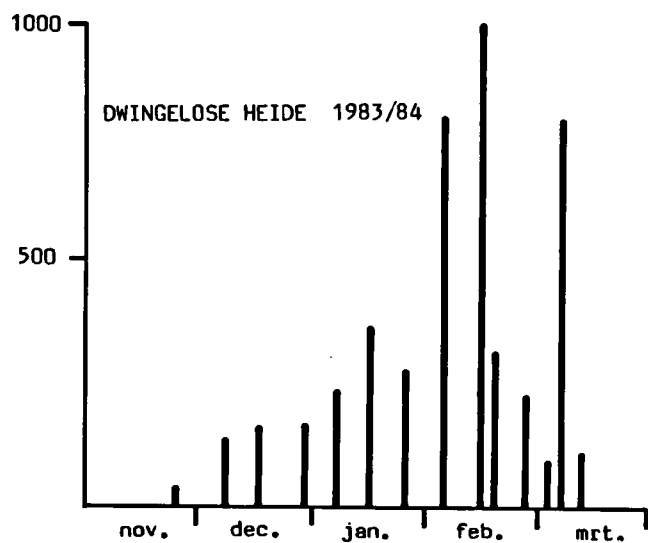
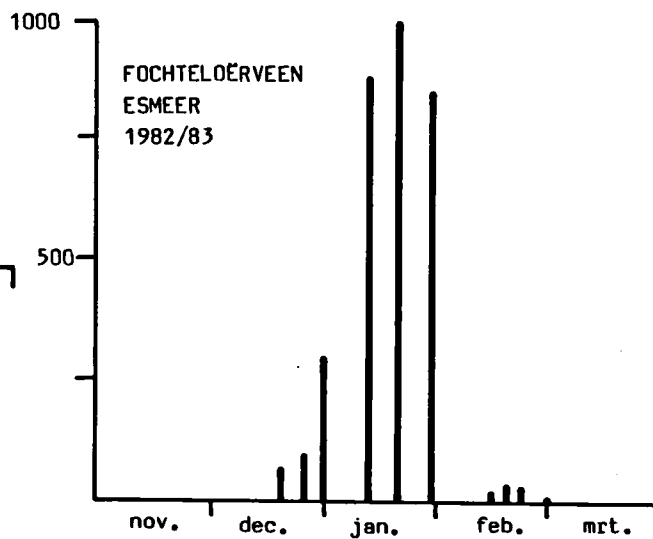
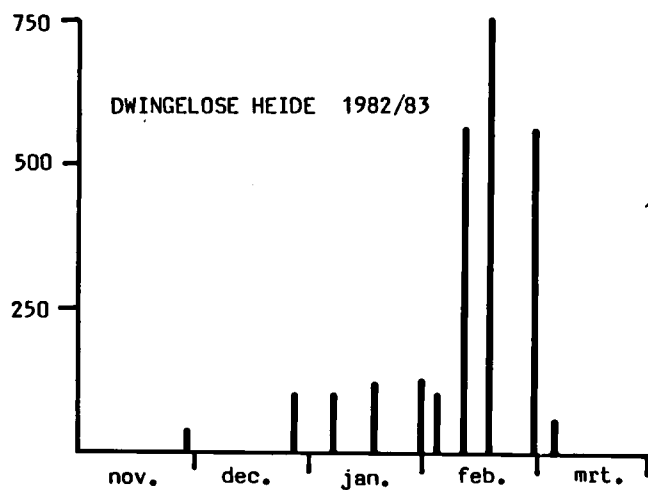
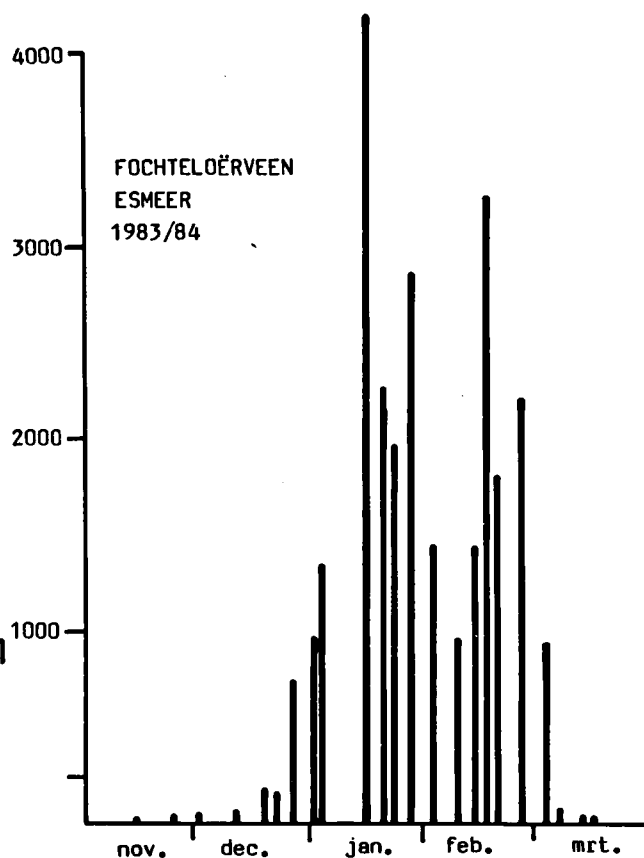
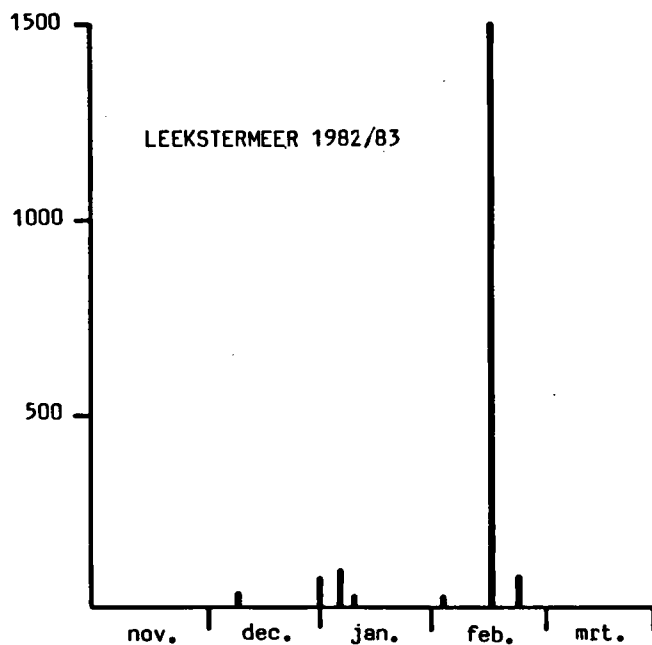
Gieten-Emmercompascuum het aantal juist sterk afnam. Het lijkt erop dat er sprake is van onderlinge uitwisseling tussen gebieden. Hoewel dit tot de mogelijkheden behoort, zouden de verschillen ook gezocht kunnen worden in het voorkomen van de twee ondersoorten, 'rossicus' en 'fabalis'. Op het Fochteloërveen-Esmeer en in Gieten-Emmercompascuum verblijven voornamelijk 'rossicus'-ganzen en deze zouden gedurende de vorstperiode Drenthe grotendeels hebben verlaten. Op de Dwingelose Heide en in mindere mate ook in het Leekstermeergebied zitten daarentegen veel 'fabalis'-ganzen, die onder invloed van vorst en sneeuw in gebieden ten oosten en noorden van Nederland in deze periode juist in Drenthe zouden zijn gearriveerd. Zeker is dit niet, het is een mogelijke verklaring.

1982/83	november			december			januari			februari			maart	
	2	3		1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2
1. Leekstermeergebied (o)	0	0		15	0	70	100	20	0	10	1500	60	0	0
2. Zuidlaardermeergebied (?)											200	180		
3. Fochteloërveen-Esmeer (o)	0	0		0	70	300	300	875	1000	850	18	32	6	0
4. Dwingelose Heide (r)	0	27		0	0	100	100	130	134	110	750	560	53	0
6. Hoogeveen-Mantinge (o)							350	280	190	80	8	0	0	0
7. Gieter-Emmercompasuum (r)	0	0		0	0	300	250	200	500	600	50	30	0	0
8. Schoonebeek-Klazienaveen(o) Elders	0	0		0	0	20		85	480	70	180	25	0	0
						10		90			350			
totaal	0	27		15	70	800	1100	1680	2304	1723	3056	887	59	0

1983/84	november			december			januari			februari			maart		
	2	3		1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
1. Leekstermeergebied	0	0		0	0	18	0	0	7	0	37	0	0	0	0
2. Zuidlaardermeergebied (?)						180	135	175				500	3000		
3. Fochteloërveen-Esmeer (o)	2	15		16	35	750	1320	4170	2800	1400	3250	2250	1000	16	
4. Dwingelose Heide (r)	0	36		150	175	180	255	380	300	800	1000	225	880	120	0
5. Meppel-Steenwijk (o)	0	0		0	0	300	380	620			870	550	120	0	0
6. Hoogeveen-Mantinge (o)					20	160	150	150	1200		600				
7. Gieter-Emmercompasuum (r)	0	0		0	40	60	240	420	400	980	1450	210	85	2	2
8. Schoonebeek-Klazienaveen(o)	0	0		0	0	30	440	360	500	275	400	340	0	0	0
9. Wapser- & Doldersumerveld Elders	0	0		0	0	0	6	25	34	45	50	50	50	0	0
								160			110				
totaal	2	51		166	270	1678	2926	6460	5241	3500	7767	4125	5135	136	2

Tabel 1.

Aantal Rietganzen op pleister- en slaappleatsen in de periode november-maart 1982/83 (boven) en 1983/84 (onder). Per gebied wordt voor elke tiendaagse periode het maximum opgegeven. Gebiedsnummers komen overeen met de nummers in figuur 2. (R)= regelmatig en (O)= onregelmatig waargenomen; = geen gegevens.

Figuur 3. Aantal Rietgans in de periode november-maart 1982/83 en 1983/84 op de pleister- en slaappleatsen Leekstermeer (1982/83, gewijzigd naar Niezen & Venema 1983), Fochtelooërveen-Esmeer en Dwingelose Heide.

Aan het eind van februari en begin maart verlaten de meeste Rietganzen de Drentse pleisterplaatsen. Op 1 maart werd vrij veel trek waargenomen (360 ex.)

In 1983/84 werden de Rietganzen gezien tussen 18 november en 20 maart. In de vorstperiode van 10 tot 20 december en ook nog daarna tot in januari, vond veel trek plaats. Op 11 december werden 1660 trekkers geteld. In januari en februari werden veel rondzwervende en heen en weer trekkende Rietganzen gezien, terwijl op de pleisterplaatsen de aantallen sterk schommelden. In de laatste decade van januari en de eerste van februari, gelijk met een koude-inval, vonden soms flinke aantalsveranderingen plaats. Half februari werd, zoals meestal, het seizoensmaximum geteld. Eind februari en in de eerste helft van maart is veel trek waargenomen en vond op de pleisterplaatsen een afname plaats. Goede trekdagen waren 4 en 7 maart met respectievelijk 460 en 2550 trekkers; op 7 maart in Exloo tussen 8.00 en 9.00 uur 700 ex. en in Schoonbeek tussen 8.00 en 8.10 uur 940 ex. Op 7 maart verlieten ca. 1000 Rietganzen de slaapplek Esmeer, waarbij ze meteen opvallend hoog en in oostelijke richting gingen vliegen. Mogelijk was hier sprake van wegtrek.

Kleine Rietganzen

Sterke trek is tussen 15 oktober en 2 november 1982 in Noord-Drenthe waargenomen. Op 15 oktober trokken tussen 11.00 en 14.00 zeker 2300 (zonder uitsluiting van mogelijke dubbeltellingen 4700) Kleine Rietganzen over, meest in westzuidwestelijke richting (Niezen & Venema 1983). Tussen 17 oktober en 2 november werden daar zeker nog 680 trekkers geteld en in Zuidwest-Drenthe op 20 oktober 16 ex. Tussen 29 november en 18 februari zijn zeven maal rondzwervende of vooral in zuidwestelijke richting trekkende groepjes van 4 tot 65 ex. gezien. Pleisteraars zijn waargenomen op 20 oktober 1982 (16 ex. Dwingelose Heide) en 14 maart 1983 (1 ex. Nieuw-Buinen). Vier voorjaars-trekwaarnemingen tussen 11 en 23 maart 1983 stammen alle uit Zuidwest-Drenthe.

In 1983/84 zijn de volgende Kleine Rietganzen gezien:

20-22 oktober, 33 en mogelijk ook nog 93 ex. meest richting ZW, Exloo e.o.

28 oktober, 11 richting ZW, Dwingelose Heide.

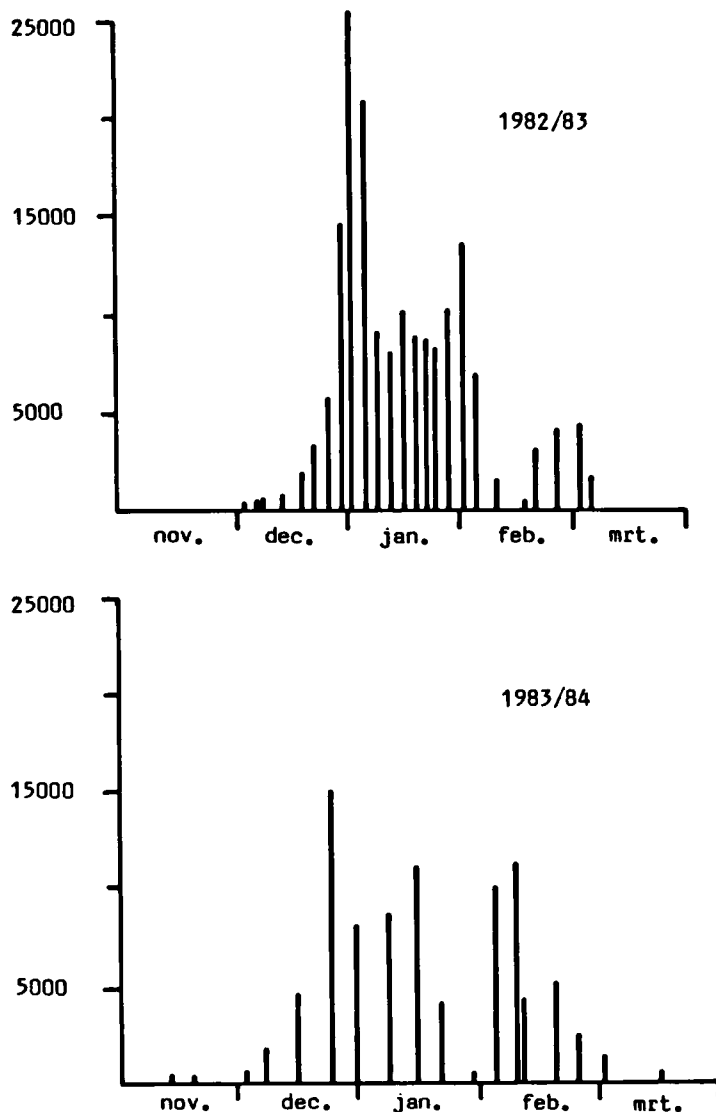
27 november, 14 fouragerend Dwingelose Heide.

8 januari, 6 fouragerend bij Westdorp.

13 februari, 4 richting NO, Exloo.

Kolganzen

In 1982/83 zijn de eerste Kolganzen gezien op 29 november en de laatste op 2 april, 30 april (14 ex.) en 2 mei (11 ex.). Sterke trek vond plaats tijdens de koude-inval in eind december; op 29 en 30 december respectievelijk 3800 en 1500 trekkers. In januari en februari werden veel heen en weer trekkende en rondzwervende groepjes gezien, terwijl gedurende de koude-inval begin februari veel zuidwestelijk gerichte trek werd waargenomen. Pleisterende Kolganzen zijn vrijwel uitsluitend waargenomen in het Leekstermeergebied, waar begin januari het maximum van ca. 25.750 ex. werd geteld (figuur 4).

Figuur 4. Aantal Kolganzen in het Leekstermeergebied in de periode november/maart 1982/83 (naar Niezen & Venema 1983) en 1983/84.

In januari bleven de aantallen hier vrij stabiel, maar onder invloed van een koudeinval in februari verlieten de meeste Kolganzen dit gebied (Niezen & Venema 1983). Elders zijn pleisteraars waargenomen op de Dwingelose Heide (8 januari - 19 februari 7 à 10 ex.) en in het Fochteloërveen-Esmeer gebied (17 januari - 2 februari 1 à 2 ex.). De voorjaars-trek heeft zich vooral afgespeeld tussen 28 februari en 13 maart, toen minstens 20.000 ex. zijn geteld. Topdagen waren 28 februari (3000 ex.), 5 maart (6000 ex. tussen 7.15 en 8.15 uur), 12 en 13 maart (respectievelijk 2.500 en 2.000 ex.).

In 1983/84 zijn Kolganzen waargenomen tussen 13 november en 27 maart. Tijdens de vorstperiode tussen 10 en 20 december en enkele dagen daarvoor trokken veel Kolganzen over: tussen 8 en 15 december 4.300 ex. Gedurende januari en februari werden veel rondzwervende en heen en weer trekkende groepjes gezien. Tellingen op de pleisterplaatsen in het Leekstermeergebied laten een grillig en moeilijk te verklaren verloop zien (figuur 4). Pleisteraars zijn verder waargenomen in:

Zuidlaardermeergebied: 3 maart 1500 ex.; Fochteloërveen-Esmeergebied: 3 december-4 maart 1 à 20 ex.; 7-15 februari echter 500 ex.; Dwingelose Heide: 3 december-28 januari 1 à 14 ex.; 5 maart 41 ex.; Meppel-Steenwijk: 19 en 29 december resp. 70 en 1100 ex.; 9-15 januari 3400 à 4300 ex.; 17 februari-6 maart 1100 à 1400 ex..

Eind februari zette de wegtrek in. Sterke trek werd op 4 en 7 maart waargenomen (resp. 4000 en 2500 ex.) en tussen 21 en 25 maart (1650 ex.).

Grauwe Gans

In 1982/83 vond trek van duizenden vogels plaats in de periode van oktober-november. Van 19 november tot eind december zijn 22 waarnemingen van 8 à 112 ex. trekkende of rondzwervende vogels gedaan en in januari 3 (10 tot 67 ex.). In de tweede helft van februari en in maart zijn enkele duizenden in noordoostelijke richting trekkende Grauwe Ganzen geteld. Pleisteraars zijn waargenomen in het Leekstermeergebied (in november en februari 'enkele groepjes' (Niezen & Venema 1983)), Dwingelose Heide (5 maart 7 ex.) en bij Nieuwe-Buinen (20 maart 4 ex.).

In 1983/84 werden in oktober en november duizenden meestal zuidwestwaarts trekkende Grauwe

Ganzen waargenomen. Tussen 18 en 28 oktober werden 2400 trekkers geteld, waaronder 870 op 21 oktober. In december, januari en februari werden in alle delen van Drenthe trekkende of rondzwervende Grauwe Ganzen gezien (17 waarnemingen, 1116 ex.), echter opvallend veel in de uiterste zuidoosthoek. Trek in noordelijke richtingen werd opgemerkt in de periode eind februari en half april (1700 ex.). Pleisteraars zijn waargenomen in:

Leekstermeergebied: 18 februari 3 ex.; Zuidlaardermeergebied: 3 maart 40 ex.; Fochteloërveen-Esmeergebied: 4 december 14 ex.; 7-10 januari 6 ex.; en 2-8 maart 17 à 20 ex.; Dwingelose Heide: 16 oktober 11 ex. en 5 maart 3 ex.; Meppel-Steenwijk: 28 oktober 28 ex. en 20 februari 54 ex.; Nieuw-Buinen: 8-26 maart 1 à 8 ex.

Indische gans

25 december 1983 1 ex. Leekstermeergebied.

Canadese gans

29 februari 1984 enkele richting NO, Exloo.

Brandgans

Trekkende Brandganzen zijn waargenomen op: 2 januari 1983 1 ex. richting W, Peize
16 februari 1983 11 ex. richting NO, Uffelte
20 maart 1983 30 ex. richting NO, Uffelte
22 februari 1984 6 ex. richting NO, Nijeveen
Pleisteraars zijn in beide winters onregelmatig in het Leekstermeergebied waargenomen: in 1982/83 tussen 11 december en 5 maart 1 à 138 ex. met alleen tussen 20-29 januari meer dan 100 ex. (Niezen & Venema 1983) en in 1983/84 tussen 3 december en 4 maart 1 à 80 ex. Elders zijn de volgende pleisteraars gezien:
15 januari 1983 1 gewond ex. bij Loon
12 februari 1983 1 ex. Dwingelose Heide
7 januari 1984 9 ex. en 4-7 maart 1984 1 à 2 ex. Fochteloërveen-Esmeergebied.

Rotgans

15 oktober 1982 1 ex. Dwingelose Heide
11 december 1983 130 ex. richting ZW, Weerdinge
25 december 1983 1 ex. Leekstermeergebied

Nijlgans

20 maart 1982 2 ex. Doldersummerveld

8-12 april 1984 3 ex. bij Emmen.

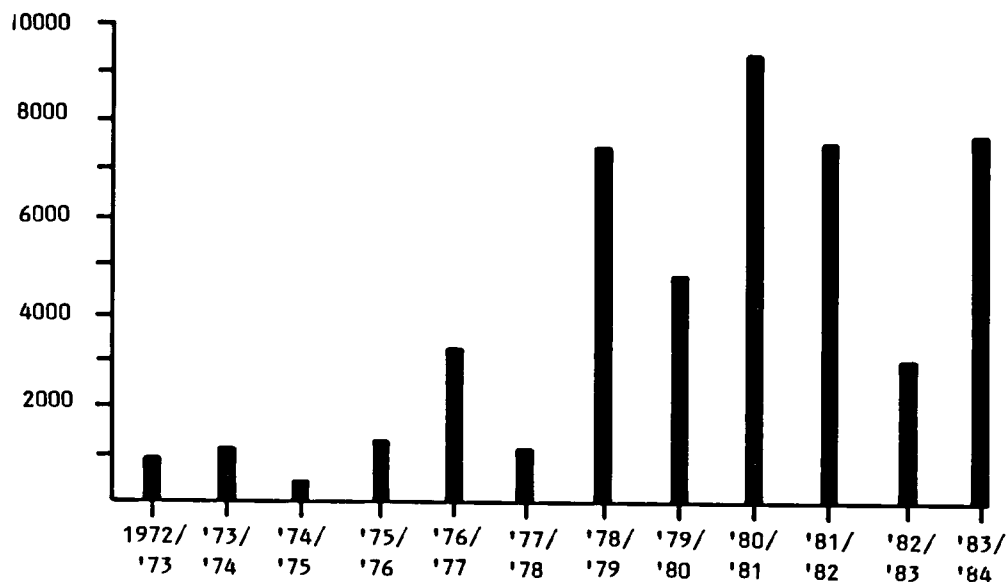
Bespreking en vergelijking met vorige jaren

Drenthe staat niet bekend als een rijk ganzengebied, zoals Friesland, Overijssel, de IJsselmeerpolders en de Zeeuwse Delta. Toch worden tegenwoordig in Drenthe regelmatig enkele tienduizenden ganzen aangetroffen; een fenomeen dat zich, voor zover bekend, nog niet eerder heeft voorgedaan. Vooral met ingang van de strenge winter van 1978-1979 is een duidelijke aantals-toename waar te nemen. Op vaste pleisterplaatsen overwinteren steeds meer ganzen, terwijl andere gebieden nu aangemerkt kunnen (gaan) worden als vaste pleisterplaatsen. In het Leekstermeergebied werden vóór 1977 maximaal 7000 Kolganzen geteld, in 1978-1981 maximaal 13.000 en in 1982-1984 25.000 ex. In Zuidwest-Drenthe verblijven bovendien vaak nog enige duizenden Kolganzen in gebieden waar ze voor 1978 maar weinig werden waargenomen. Bij de Rietgans zit de toename vooral in het voorkomen van grote aantallen in het Fochteloërveen-Esmeergebied en in de Veenkoloniën, gebieden waar vroeger zeer onregelmatig ganzen aan de grond kwamen.

Voor zover bekend gaat het hier vooral om 'rossicus' Rietganzen, de zogenaamde toendra-vorm. De toename en uitbreiding in Drenthe staat

in verband met een groei van ganzenpopulaties in het algemeen en in Nederland in het bijzonder (o.a. Cramp & Simmons 1977, Ganzenwerkgroep Nederland 1984). Gegevens van de Rietgans uit de periode 1972-1984 laten een toename zien, maar tevens sterk wisselende seizoensmaxima. Gedurende winters met strenge vorst, hier en/of in noordoostelijker streken, worden doorgaans veel Rietganzen geteld en in zachte winters weinig (figuur 5). Om een compleet beeld te krijgen van het Drentse ganzenbestand moet veel veldwerk worden verzet. Vaak zitten ganzen in besloten landschappen, waarbij waarnemers werkelijk 'overall' moeten kijken.

In zulke situaties loont het de moeite om naast tellingen op pleisterplaatsen ook tellingen op slaapplaatsen uit te voeren. Dat slaapplaatsstellingen weer andere problemen met zich meebrengen bleek onder andere in de winter van 1983/84 in het Fochteloërveen-Esmeergebied. Het aantalsverloop van de Rietgans in 1983/84 vertoont nogal sterke schommelingen (figuur 3). Mogelijk spelen problemen van methodische aard een rol bij deze schommelingen. Het tellen van grote aantallen, onder vaak slechte lichtomstandigheden kan grote problemen en telfouten opleveren. Bovendien is het mogelijk dat niet alle ganzen naar de slaapplaats vliegen. In het Fochteloërveen-Esmeergebied fungeert het Esmeer meestal als slaapplaats, maar soms slaapt een deel van de ganzen op het Fochteloërveen (of elders ?) of komen in het geheel niet naar de slaapplaats. Dit zou on-

Figuur 5. Maximum aantal Rietganzen op Drentse pleister- en slaapplaatsen in de periode 1972-84.

der meer kunnen blijken uit het feit dat in de voedselgebieden soms meer ganzen werden geteld dan op de slaappleats en dat in de voedselgebieden soms 500 Kolganzen werden geteld, terwijl op de slaappleats uitsluitend Rietganzen werden genoteerd. Tellingen op slaappleatsen zijn dus ook niet zalmakend; alleen in combinatie met tellingen in de voedselgebieden geven ze een redelijk betrouwbaar beeld van de aanwezige aantallen. Met tellingen zullen we altijd op onze quive moeten zijn en aan getelde aantallen moeten we geen absolute waarde toekennen.

Opmerkelijk zijn de waarnemingen van sterke Kleine Rietganzentrek in Noord-Drenthe. Of dit een nieuw, dan wel vroeger niet onderkend verschijnsel is, valt moeilijk na te gaan. Het lijkt echter voor de hand te liggen dat deze trek ook vroeger plaats vond, onder andere omdat het noorden van Drenthe op de trekroute ligt van Denemarken naar Friese overwinteringsplaatsen.

In Noord-, West- en Zuidwest-Drenthe wordt gewoonlijk meer doortrek van ganzen waargenomen dan in Zuidoost-Drenthe. Dit bleek ook uit trekwaarnemingen in oktober-december 1983. In de omgeving van Schoonebeek werden beduidend minder

ganzen geteld dan bij Emmen, terwijl dit aantal weer lager was dan het aantal bij Exloo. Ook deze regel kent uitzonderingen. Massale voorjaarstrek van Kolganzen wordt bijvoorbeeld in Hoogeveen veelvuldiger opgemerkt dan in de omgeving van Assen. Wellicht ligt de herkomst van de ganzen (IJsseldelta en Flevopolders) en de trekrichting (ONO en NO) hieraan ten grondslag.

Op voornoemde punten na blijkt het voorkomen van ganzen in Drenthe grote lijnen overeen te komen met hetgeen in 'Vogels van Drenthe' is beschreven.

Literatuur

- Cramp, S. & K.E.L. Simmons (eds.) 1977. The birds of the Western Palearctic, Vol. I. Oxford university press.
- Dijk, A.J. van & B.L.J. van Os. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorkum, Assen.
- Ganzenwerkgroep Nederland 1984. Ganzentellingen in Nederland in het seizoen 1981/82. *Limosa* 57 (1): 7-16.
- Niezen, J. & P. Venema. 1983. Ganzen in het Leekstermeergebied. Peize/Roden.

